

Висновок № 11 (2008)
Консультативної ради європейських суддів
до уваги Комітету Міністрів Ради Європи
щодо якості судових рішень

Вступ

1. Якість правосуддя є об'єктом постійної уваги Ради Європи, що знайшло своє відображення, зокрема, у конвенціях, резолюціях та рекомендаціях, прийнятих під егідою Ради Європи стосовно шляхів покращення доступу до правосуддя, удосконалення та спрощення процедур, зменшення навантаження в судах та зосередження уваги суддів на суто суддівській роботі¹.

2. У цьому контексті та відповідно до положення про свою сферу діяльності Консультативна рада європейських суддів (КРЕС) вирішила присвятити Висновок № 11 питанню якості судових рішень, що є основним компонентом якості правосуддя.

3. Чітке обґрунтування та аналіз є базовими вимогами до судових рішень та важливим аспектом права на справедливий суд. Наприклад, стаття 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — ЄКПЛ) вимагає, щоб держави створили незалежні та безсторонні суди і сприяли запровадженню ефективних процедур. Виконання цього обов'язку набуває реального значення, коли суддям у результаті цього надається можливість здійснювати правосуддя справедливо та коректно у їхніх висновках щодо фактів і права задля кінцевого блага громадян. Судове рішення високої якості — це рішення, яке досягає правильного результату — наскільки це дозволяють надані судді матеріали — у справедливий, швидкий, зрозумілий та недвозначний спосіб.

4. Ураховуючи це, КРЕС вже зазначала, що суддівська незалежність повинна розглядатися як право громадян; у Висновку № 1 (2001) КРЕС стверджує, що незалежність суддів "є прерогативою чи привілеєм не для захисту власних інтересів суддів, а в інтересах верховенства права та тих, хто шукає й очікує правосуддя". КРЕС у своїх висновках, починаючи з 2001 року, надала багато порад щодо того, як кожна система може не тільки гарантувати користувачам судових послуг право доступу до суду, але також забезпечити через якість винесених судових рішень, щоб громадяни мали впевненість у результатах судового процесу².

5. Цей Висновок не має на меті переглянути базовий принцип, відповідно до якого оцінка якості кожного рішення повинна здійснюватися тільки через використання права оскарження, установленого законом. Цей принцип є ключовим наслідком конституційної гарантії незалежності суддів, яка розглядається як одна із основних характеристик верховенства права в демократичному суспільстві.

---

¹ Усі документи з цих питань розкривають підхід Ради Європи до потреби в якості правосуддя: "На думку Ради Європи, підхід до визначення якості не повинен зосереджуватися на окремому рішенні; будучи частиною всебічного підходу, він залежить від якості судової системи, у тому числі суддів, адвокатів та працівників апарату суду, а також від якості процесу, що веде до ухвалення рішень. Тому Рада Європи рекомендує, щоб зусилля щодо поліпшення ситуації зосереджувалися на кожному з цих аспектів" (неофіційний переклад) (Жан-Поль Жан [Jean-Paul Jean], "La qualite des decisions de justice au sens du Conseil de l'Europe", колоквиум "Якість судових рішень", проведений 8 та 9 березня 2007 р. факультетом права та соціальних наук Університету Пуатьє, — див. "CEPEJ Studies", № 4).

² Див. також висновки Конференції з якості судових рішень, проведеної Верховним Судом Естонії у Тарту (18 червня 2008 р.) за участю представників суддівського корпусу Естонії та робочої групи КРЕС.

6. КРЄС вважає, що судді, завданням яких є надавати якісні рішення, краще за всіх можуть ініціювати обговорення питання якості судових рішень та визначити чинники такої якості і умови її оцінювання.

7. Судове рішення повинно відповідати низці вимог, по відношенню до яких можна визначити деякі загальні принципи незалежно від особливостей окремих судових систем та судової практики в різних країнах. Відправною точкою є те, що метою судового рішення є не тільки вирішення певного спору через надання сторонам юридичної визначеності, а часто також установлення судової практики, яка може попередити виникнення інших спорів та забезпечити суспільну гармонію.

8. Звіт пані Марії Джуліани Чівініні, підготовлений на підставі відповідей членів КРЄС на запитання опитувальної анкети¹, свідчить про те, що в країнах існує велика кількість різноманітних підходів до оцінювання та поліпшення якості судових рішень. У звіті також наголошується, що хоча процедури оцінювання якості залежать від конкретних традицій кожної правової системи, усі країни, тим не менш, однаковою мірою прагнуть продовжувати покращувати умови, у яких судді приймають рішення.

9. Термін "судове рішення" у цьому Висновку розуміється як судовий документ, що вирішує конкретну справу або питання і виноситься незалежним та безстороннім судом відповідно до статті 6 ЄКПЛ і охоплює:

- рішення, винесені в цивільних, соціальних, кримінальних та більшості адміністративних справ;
- рішення, винесені судами першої та апеляційної інстанцій або Верховними Судами, а також Конституційними Судами;
- проміжні рішення;
- остаточні рішення;
- рішення або накази, винесені судом у складі колегії суддів або суддею одноособово;
- рішення з можливістю чи без можливості окремої думки;
- рішення, винесені професійними або непрофесійними судьями або судами у змішаному складі (echevinage).

ЧАСТИНА I. ЧИННИКИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ЯКІСТЬ СУДОВИХ РІШЕНЬ

A. Зовнішнє середовище: законодавство та економічний і соціальний контекст

10. Якість судового рішення залежить не тільки від окремого судді, а й від низки перемінних величин, зовнішніх по відношенню до процесу відправлення правосуддя, таких як якість законодавства, адекватність ресурсів, наданих системі правосуддя, та якість юридичної освіти.

1. Законодавство

11. Суддівські рішення в основному ґрунтуються на законах, прийнятих законодавчими органами, або, якщо це країни загального права, на законах та на принципах, встановлених судовим прецедентом. Ці джерела права не тільки визначають, які права мають користувачі системи правосуддя та яка поведінка карається кримінальним законом, а й визначають процедури прийняття судових рішень. Таким чином, вибір, зроблений законодавчими органами, впливає на тип та обсяг справ, що надходять до суду, та на порядок їх розгляду. На якість судових рішень можуть

---

¹ Див. опитувальник щодо якості судових рішень та відповіді на веб-сайті КРЄС: www.coe.int/ccje.

впливати занадто часті зміни в законодавстві, недосконале написання проектів законів або нечіткості в змісті законів, а також недоліки процесуальних правил.

12. Тому КРЕС вважає за доцільне, щоб національні Парламенти оцінювали та стежили за впливом чинного законодавства й законопроектів на систему правосуддя і передбачали належні перехідні та процедурні положення, які дозволятимуть суддям вводити їх у дію, приймаючи суддівські рішення високої якості. Законодавець повинен забезпечити, щоб законодавство було чітке та просте у застосуванні, а також відповідало ЄКПЛ. Щоб сприяти тлумаченню, документи, пов'язані із законопроектною роботою, повинні бути легко доступні та написані зрозумілою мовою. Будь-який законопроект, що стосується відправлення правосуддя та процесуального законодавства, повинен бути предметом розгляду Ради судової влади або еквівалентного органу перед тим, як почнеться його обговорення в Парламенті.

13. Щоб досягти якості рішень у спосіб, який співвідноситься з відповідними інтересами, судді повинні діяти в рамках законодавчого та процесуального поля, яке дозволяє їм вільно приймати рішення та розпоряджатися часовими ресурсами, необхідними для відповідного розгляду справи. КРЕС відсилає до обговорення теми управління проходженням судових справ у Висновку № 6 (2004)¹.

2. Ресурси

14. Якість судових рішень безпосередньо залежить від обсягу фінансування судової системи. Суди не можуть ефективно функціонувати без адекватних людських та матеріальних ресурсів. Адекватна суддівська винагорода є необхідною для захисту від тиску на рішення суддів та їхню поведінку загалом², а також забезпечує, щоб до суддівського корпусу приймалися найкращі кандидати. Допомога штату кваліфікованих судових секретарів та помічників суддів, які мають звільнити суддів від більш рутинної роботи та готувати документи, може, очевидно, сприяти покращенню якості судових рішень. Якщо таких ресурсів не вистачає, ефективна робота судової системи і досягнення високоякісного результату будуть неможливими³.

3. Дійові особи в судовій системі та юридична освіта

15. Навіть якщо зосередитися тільки на дійових особах всередині судової системи, якість функціонування судової системи однозначно залежить від взаємодії багатьох осіб: поліції, прокурорів, адвокатів, судових секретарів, присяжних, там де вони існують, і т.д. Суддя є тільки однією ланкою в ланцюжку таких взаємодіючих осіб, і не обов'язково навіть останньою ланкою у зв'язку з тим, що етап виконання рішень є однаково важливим. Навіть якщо зосередитися тільки на якості судових рішень, з того, що було вже зазначено, випливає, що виконання суддями своєї ролі є, хоч і центральним, але не єдиним чинником, що є передумовою для якісних судових рішень.

16. Якість судового рішення залежить серед інших чинників і від якості юридичної освіти фахівців усіх юридичних професій, які задіяні в провадженні. Тому КРЕС хоче наголосити на ролі юридичної освіти та підготовки взагалі.

17. Це означає, в особливості для суддів, те, що повинна існувати високоякісна підготовка на самому початку професійної юридичної кар'єри⁴ та програма постій-

---

¹ Конкретно з приводу процесуальних законів КРЕС хотіла б нагадати тут про свій Висновок № 6 (2004), у якому вона рекомендувала з метою гарантування ухвалення якісних судових рішень у розумні строки, щоб законодавці робили оптимальний вибір для забезпечення балансу між тривалістю судового процесу та наявністю схем альтернативного вирішення спорів, переговорів щодо досягнення угоди про визнання вини, спрощених та/або прискорених і скорочених процедур, а також процесуальних прав сторін тощо. Крім того, повинні бути гарантовані фінансові ресурси для схем альтернативного вирішення спорів.

² Див. Висновок КРЕС № 1 (2001), пункт 61.

³ Див. Висновок КРЕС № 2 (2001).

⁴ Див. Висновок КРЕС № 4 (2003).

ного підвищення кваліфікації для підтримання й удосконалення професійних навичок. Така підготовка повинна давати суддям не тільки уміння, необхідні для впровадження в життя змін у національному та міжнародному законодавстві й правових принципах, а й сприяти розвитку інших додаткових навичок та знань з неправових питань, щоб судді мали добре розуміння проблем, з якими їм доводиться мати справу.

18. Суддям також необхідне навчання з питань етики та навичок спілкування, що допоможе їм взаємодіяти із сторонами процесу та із громадськістю і пресою. Особливу увагу при проведенні навчання необхідно приділити удосконаленню організаційних навичок у сфері підготовки та ефективного управління судовими справами (наприклад, використання інформаційних технологій, діловодство, методи роботи, техніка написання судових рішень — включно з методологічними рекомендаціями та загальними зразками рішень, що, однак, залишають суддям певну свободу у виборі свого індивідуального стилю); усе це з метою управління проходженням справ у суді без зволікань чи зайвих кроків¹.

19. Крім того, голови судів повинні пройти навчання з питань управління людськими ресурсами, стратегічного планування для регулювання та управління проходженням справ, а також ефективного планування і використання бюджетних та фінансових ресурсів. Адміністративні працівники та помічники суддів повинні пройти спеціальне навчання в питаннях підготовки слухань, забезпечення належного проходження справ (наприклад, стосовно використання інформаційних технологій, управління часом та техніки діловодства, написання проектів рішень, з іноземних мов, щодо спілкування із сторонами процесу, громадськістю, дослідження юридичної літератури). Це допоможе звільнити суддів від адміністративної та технічної роботи і дозволить їм зосередити свої зусилля на інтелектуальних аспектах та управлінні судовим процесом і на прийнятті рішень.

Б. Внутрішнє середовище: професійність, процесуальні правила, розгляд справи та ухвалення рішення

20. Якість судових рішень також залежить від внутрішніх чинників, таких як професійність суддів, судові процедури, діловодство, розгляд справ, а також елементи, нерозривно пов'язані з ухваленням рішення.

1. Професійність судді

21. Професійність суддів є головною гарантією високої якості судових рішень. Це вимагає високого рівня юридичної підготовки суддів згідно з принципами, визначеними КРЄС у її Висновках № 4 (2003) та № 9 (2006), а також плекання культури незалежності, етики та деонтології відповідно до Висновків № 1 (2001) та 3 (2002).

22. Для ухвалення судового рішення може виявитися необхідним не лише враховувати відповідні правові положення, а також брати до уваги неправові поняття та реалії, які стосуються контексту спору, як-от, наприклад, етичні, соціальні чи економічні міркування. Це вимагає від судді усвідомлення наявності таких міркувань при вирішенні справи.

23. Процедури оцінювання діяльності суддів чи надання відповідних рекомендацій з боку керівних органів судової системи здатні поліпшити компетентність суддів та якість судових рішень.

---

¹ Серед суддів можна поширювати брошури, аналіз гарних та поганих практик на прикладі конкретних справ, стандартні моделі написання судових рішень разом з методологіями, посібники судді, розроблені для навчальних цілей.

2. Процесуальні правила та управління справами

24. Якщо результатом має стати висока якість судового рішення, що буде сприйнятим як сторонами спору, так і суспільством, то процесуальні правила повинні бути чіткими, прозорими та відповідати вимогам ЄКПЛ.

25. Однак самої лише наявності процесуального закону, який відповідає цим вимогам, недостатньо. КРЕС вважає, що суддя повинен уміти організовувати та проводити судовий процес активно й чітко. Належний хід процесу сприяє якості кінцевого продукту — ухваленого рішення¹.

26. Ухвалення рішення в розумні строки відповідно до статті 6 ЄКПЛ також можна вважати важливим елементом його якості. Проте можливе виникнення суперечностей між швидкістю проведення процесу та іншими чинниками, пов'язаними з якістю, такими як право на справедливий розгляд справи, яке також гарантується статтею 6 ЄКПЛ. Оскільки важливо забезпечувати соціальну гармонію та юридичну визначеність, то попри очевидну необхідність враховувати часовий елемент слід також зважати й на інші чинники. КРЕС вважає за доречне згадати свій Висновок № 6 (2004), у якому підкреслюється, що "якість" правосуддя не можна ототожнювати з простою "продуктивністю". Якісний підхід повинен також брати до уваги здатність судової системи відповідати вимогам, які до неї висуваються, з урахуванням загальних цілей системи, серед яких швидкість процесу є лише одним з елементів.

27. У деяких країнах складено стандартні моделі гарних практик управління справами та проведення слухань у справі. Такі ініціативи слід заохочувати для сприяння дотриманню зазначених практик кожним суддею.

28. Слід також наголосити на важливості консультацій між суддями, під час яких вони можуть обмінюватися інформацією та досвідом. Це дає змогу суддям обговорювати практику управління справами та знаходити шляхи подолання труднощів, пов'язаних із застосуванням правових принципів та можливими конфліктами в судовій практиці.

3. Розгляд справи в судовому засіданні

29. Розгляд справи в судовому засіданні повинен відповідати всім вимогам ЄКПЛ, що гарантуватиме сторонам та суспільству дотримання мінімальних стандартів належним чином побудованого й справедливого судового процесу. Належний хід розгляду справи в судовому засіданні безпосередньо впливатиме на розуміння й сприйняття сторонами та суспільством ухваленого остаточного рішення. Це також повинно забезпечити суддю всіма елементами, необхідними для належної оцінки справи. Отже, належний розгляд справи в суді вирішальним чином позначається на якості судового рішення. Слухання в справі повинні проводитися щоразу, коли цього вимагає практика Європейського суду з прав людини.

30. Прозорий і відкритий розгляд справи в судовому засіданні, а також дотримання принципів змагальності та рівності сторін є необхідними передумовами сприйняття рішення як належного як самими сторонами, так і громадськістю.

4. Елементи, нерозривно пов'язані з ухваленням рішення

31. Щоб бути якісним, судове рішення повинно сприйматися сторонами та суспільством у цілому як таке, що стало результатом коректного застосування юридичних правил, справедливого процесу та правильної оцінки фактів, а також як таке, що може бути ефективно реалізованим. Лише в такому випадку сторони будуть переконані, що їхню справу було розглянуто й вирішено справедливо, а суспільство

---

¹ У своєму Висновку № 6 (2004) КРЕС, деталізуючи принципи, викладені в Рекомендації № R (84) 5, підкреслила важливість активної ролі судді в керуванні ходом цивільного провадження (див., зокрема, пункти 90-102 та 126).

сприйме ухвалене рішення як фактор відновлення суспільної гармонії. Для досягнення цих цілей необхідно виконання низки вимог.

а) Чіткість

32. Усі судові рішення повинні бути зрозумілими, викладеними чіткою і простою мовою — це необхідна передумова розуміння рішення сторонами та громадськістю. Для цього потрібно логічно структурувати рішення і викласти його в чіткому стилі, доступному для кожного¹.

33. Кожен суддя може обрати власний стиль та структуру або використовувати стандартизовані моделі, якщо такі існують. КРЄС рекомендує керівним органам судової системи укласти збірник гарних практик з тим, щоб допомогти в підготовці судових рішень.

б) Обґрунтування

34. Судові рішення повинні, у принципі, бути обґрунтованими². Якість судового рішення залежить головним чином від якості його обґрунтування. Належне обґрунтування є імперативом, яким не можна нехтувати в інтересах швидкості розгляду. Належне обґрунтування вимагає, щоб судді мали досить часу на підготовку своїх рішень.

35. Виклад підстав прийняття рішення не лише полегшує розуміння та сприяє визнанню сторонами суті рішення, а насамперед є гарантією проти свавілля. По-перше, це зобов'язує суддю дати відповідь на аргументи сторін та вказати на доводи, що лежать в основі рішення й забезпечують його правомірність; по-друге, це дає можливість суспільству зрозуміти, яким чином функціонує судова система.

36. Підстави прийняття рішення повинні бути узгодженими, чіткими, недвозначними й несуперечливими. Вони повинні давати можливість читачеві простежити логіку міркувань, які привели суддю до ухваленого ним рішення.

37. Обґрунтування повинно засвідчувати дотримання суддею принципів, проголошених Європейським судом з прав людини (а саме, додержання прав сторони захисту та права на справедливий суд). Коли проміжні рішення стосуються індивідуальних свобод (наприклад дозвіл на арешт) або можуть вплинути на права чи майно осіб (наприклад тимчасова опіка над дитиною або попереднє накладення арешту на нерухоме майно чи на банківські рахунки), необхідний належний виклад підстав для такого рішення.

38. У викладі підстав для прийняття рішення необхідно дати відповідь на аргументи сторін, тобто на кожен окремий пункт вимог та на аргументи захисту. Це — важливий запобіжник, оскільки він дає можливість сторонам переконатися у тому, що їхні доводи були досліджені, а отже, суддя взяв їх до уваги. Обґрунтування не повинно містити жодних образливих або критичних зауважень щодо сторін.

39. Хоча судді й мають можливість, а інколи й зобов'язані учинити деякі дії з власної ініціативи, вони повинні давати відповідь лише на доречні доводи, здатні вплинути на вирішення спору.

40. Виклад підстав для прийняття рішення не повинен неодмінно бути довгим, оскільки необхідно знайти належний баланс між стислістю та правильним розумінням ухваленого рішення.

¹ У цьому зв'язку слід послатися на Висновок № 7 (2005) КРЄС, особливо на пункти 56—61.

² До числа можливих винятків належать, серед іншого, рішення щодо керування розглядом справи (наприклад відкладення слухання); несуттєві процедурні питання або питання, які не є предметом спору (рішення на користь позивача за відсутності відповідача або за взаємною згодою); рішення апеляційного суду, що залишає в силі рішення суду першої інстанції після розгляду схожих аргументів з тих самих питань; рішення присяжних та деякі рішення щодо дозволу на подання апеляції або скарги у країнах, де такий дозвіл необхідний.

41. Обов'язок суддів наводити підстави для своїх рішень не означає необхідності відповідати на кожен аргумент захисту на підтримку кожної підстави захисту. Обсяг цього обов'язку може змінюватися залежно від характеру рішення. Згідно з практикою Європейського суду з прав людини¹ очікуваний обсяг обґрунтування залежить від різних доводів, що їх може наводити кожна зі сторін, а також від різних правових положень, звичаїв та доктринальних принципів, а крім того, ще й від різних практик підготовки та представлення рішень у різних країнах. З тим, щоб дотриматися принципу справедливого суду, обґрунтування рішення повинно засвідчити, що суддя справді дослідив усі основні питання, винесені на його розгляд². У випадку розгляду справи присяжними у своєму зверненні до присяжних суддя повинен чітко пояснити факти та питання, які присяжні повинні вирішити.

42. Щодо змісту, то судові рішення повинні містити дослідження фактичних обставин та питань права, що лежать в основі спору.

43. При дослідженні фактичних обставин справи судді, можливо, доведеться розглянути заперечення стосовно доказів, особливо щодо їх прийнятності. Суддя має також вирішити, наскільки переконливими є фактичні докази, які ймовірно стосуються предмета спору.

44. Дослідження питань права пов'язано із застосуванням правил національного, європейського³ та міжнародного права⁴. В обґрунтуванні повинні міститися посилання на відповідні положення Конституції або відповідні норми національного, європейського або міжнародного права. Там, де це доречно, посилання на національну, європейську або міжнародну судову практику, в тому числі на практику судів інших країн, а також посилання на юридичну літературу можуть бути корисними, а в системі загального права — необхідними.

45. У країнах загального права рішення вищих судів, що вирішують певне правове питання, є прецедентами і мають обов'язковий характер при вирішенні ідентичних спорів у подальшому. У країнах континентального права судові рішення не мають такого ефекту, але можуть бути цінними дороговказами для інших суддів, які стикаються з вирішенням схожої справи, коли йдеться про справи, в яких піднімаються широкі соціальні або вагомні юридичні питання. Тому виклад обґрунтування на основі детального дослідження розглянутих питань права слід готувати з особливою ретельністю з тим, щоб воно відповідало очікуванням сторін та суспільства.

46. У багатьох випадках дослідження питань права тягне за собою тлумачення юридичних норм.

47. Визнаючи повноваження судді тлумачити закон, слід пам'ятати також і про обов'язок судді сприяти юридичній визначеності. Адже юридична визначеність гарантує передбачуваність змісту та застосування юридичних норм, сприяючи тим самим забезпеченню високоякісної судової системи.

48. Пам'ятаючи про цю мету, судді застосовуватимуть принципи тлумачення, прийняті як у національному, так і в міжнародному праві. У країнах загального права їхнім орієнтиром буде будь-який доречний прецедент. У країнах континентального права їхнім орієнтиром буде судова практика, особливо практика найвищих судів, завданням яких є забезпечення єдиної судової практики.

---

¹ Див., зокрема, рішення ЄСПЛ у справах: Болдея проти Румунії (Boldea v. Romania), 15 лютого 2007 р., § 29; Ван де Гурк проти Нідерландів (Van de Hurk v. the Netherlands), 19 квітня 1994 р., § 61.

² Див. зокрема рішення ЄСПЛ у справах: Болдея проти Румунії (Boldea v. Romania), 15 лютого 2007 р., § 29; Гелле проти Фінляндії (Helle v. Finland), 19 лютого 1997 р., § 60.

³ Вислів "європейське право" включає доробок Ради Європи та право Європейських Спільнот.

⁴ Див. Висновок КРЕС № 9 (2006).

49. Судді повинні в цілому послідовно застосовувати закон. Однак коли суд вирішує відійти від попередньої практики, це слід чітко вказати в його рішенні. За виняткових обставин може бути доречним, щоб суд зазначив, що таке нове тлумачення застосовуватиметься лише з дня ухвалення цього рішення або з дня, вказаного у рішенні.

50. Кількість справ, що доходять до вищих судів, також здатна вплинути як на швидкість ухвалення судових рішень, так і на їхню якість. КРЕС рекомендує запроваджувати механізми, які відповідають правовим традиціям кожної країни, з метою регулювання доступу до таких судів.

в) Окремі думки

51. У деяких країнах судді можуть наводити свої окремі думки, що збігаються або не збігаються з позицією більшості. У таких випадках окрема думка, яка не збігається з позицією більшості, повинна бути опублікована разом з думкою більшості. У такий спосіб судді висловлюють свою повну або часткову незгоду з рішенням, ухваленим більшістю суддів, наводячи підстави для своєї незгоди або стверджуючи, що рішення, прийняте судом, може або повинно ґрунтуватися на підставах, які відрізняються від наведених судом. Це може сприяти покращенню змісту рішення та його кращому розумінню, а також розвитку права.

52. Окремі думки, що не збігаються з позицією більшості, повинні бути належним чином обґрунтовані, відображаючи виважену оцінку суддею фактів та питань права.

г) Виконання рішень

53. Будь-який припис, що міститься в судовому рішенні або виданий на його підставі, повинен бути викладений чіткою й недвозначною мовою так, щоб його можна було ввести в дію або, коли йдеться про припис зробити або сплатити щось чи навпаки, виконати.

54. Згідно з тлумаченням Європейського суду з прав людини право на справедливий суд, зафіксоване в статті 6 ЄКПЛ, означає не лише те, що судові рішення повинні бути ухвалені в розумні строки, а й те, що воно повинно бути — коли це доречно — таким, яке можна ефективно виконати на користь сторони, яка виграла справу. Справді, Конвенція не передбачає теоретичного захисту прав людини, а має на меті гарантувати максимальну ефективність такого захисту.

55. Відповідно, такий припис повинен мати такі основні характеристики:

(i) Перш за все, він повинен, коли це доречно, бути сформульований таким чином, щоб його можна було втілити в життя: це означає, що рішення повинно містити резолютивну частину, в якій було б чітко, без будь-якої можливості невизначеності або непорозуміння, викладено покарання, обов'язки чи приписи, ухвалені судом. Нечітке рішення, яке можна тлумачити по-різному, підриває ефективність та надійність судового процесу.

(ii) Припис також повинен бути таким, щоб його можна було ввести в дію в рамках відповідної системи виконання: це — шлях до його ефективного виконання. У більшості правових систем існують процедури зупинення або відстрочення виконання рішення. Зупинення або відстрочення є, безперечно, необхідними в деяких випадках. Однак їх можуть добиватися з тактичною метою, і безпідставне задоволення клопотання про зупинення або відстрочення виконання може паралізувати судовий процес та уможливити процесуальні стратегії, спрямовані на досягнення недовіри судового рішення. Щоб забезпечити ефективність правосуддя, усі країни повинні мати процедури забезпечення виконання рішень¹.

56. Якісний припис (у некримінальній справі) може виявитися даремним за відсутності простої й ефективної процедури його виконання. Важливо, щоб ця процедура

---

¹ Див. Висновок КРЕС № 6 (2004), пункт 130.

контролювалася судьями, які мають можливість вирішити всі проблеми, що виникають у процесі виконання рішення, за допомогою ефективних процедур, які не повинні призводити до необґрунтованих витрат сторін.

ЧАСТИНА II. ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ СУДОВИХ РІШЕНЬ

57. КРЄС підкреслює, що зміст конкретних судових рішень контролюється насамперед за допомогою процедур апеляції або перегляду рішень у національних судах та за допомогою права на звернення до Європейського суду з прав людини. Держави повинні гарантувати відповідність їхніх національних процедур вимогам, викладеним у рішеннях зазначеного Суду.

A. Зміст оцінювання

58. Починаючи з 1990-их років, зростає усвідомлення того, що якість судових рішень не можна належним чином оцінити, враховуючи лише їхню цінність з правової точки зору. Як показано в першій частині цього Висновку, на якість судових рішень впливає якість усіх підготовчих етапів, що передують їхньому ухваленню, а отже, необхідно досліджувати правову систему в цілому. Більше того, якщо дивитися з позиції користувачів судових послуг, то важливою є не лише правова якість фактичного рішення як така; слід приділяти увагу й іншим аспектам, таким як тривалість, прозорість та ведення судового процесу, спосіб спілкування судді зі сторонами та спосіб звітування судової влади про свою роботу перед суспільством.

59. КРЄС підкреслює, що будь-який метод оцінювання якості судових рішень не повинен втручатися у незалежність як судової влади у цілому, так і окремих суддів.

60. Оцінювання якості судових рішень повинно здійснюватися, перш за все, на підставі основоположних принципів ЄКПЛ. Його не можна проводити лише у світлі міркувань економічного або управлінського характеру. Слід добре обдумати те, чи варто використовувати економічні методи. Роль судової влади в першу чергу полягає в тому, щоб застосовувати й виконувати норми права, і її не можна оцінити належним чином в термінах економічної ефективності.

61. Будь-яка система оцінювання повинна бути чітко націлена на підвищення якості судових рішень, а не бути просто бюрократичним інструментом чи самоціллю. Це не є також інструментом зовнішнього контролю за судовою системою.

62. КРЄС нагадує, що оцінювання якості правосуддя, тобто діяльності судової системи в цілому або будь-якого окремого суду чи групи судів, не слід плутати з оцінюванням професійної здатності будь-якого окремого судді, що проводиться для інших цілей¹.

63. Процедури оцінювання повинні мати на меті, перш за все, визначення можливої потреби у внесенні змін до законодавства, змінненні або вдосконаленні судових процедур та/або потреби в додатковому навчанні суддів і працівників апарату судів.

64. Предмет, методи та процедура оцінювання повинні бути належним чином визначеними та зрозумілими. Вони мають визначатися судьями або в тісному контакті з судьями.

65. Оцінювання повинно бути прозорим. Особисті дані або дані, які ідентифікують суддів, мають залишатися конфіденційними.

---

¹ Див. Висновок КРЄС № 6 (2004), частина В, пункт 34, та Висновок КРЄС № 10 (2007), пункти 52–56 та 78.

66. Оцінювання якості судових рішень не повинно спонукати суддів оцінювати факти або ухвалювати рішення по суті справи в єдиний спосіб, не враховуючи особливості кожної справи.

67. При будь-якому оцінюванні судових рішень слід брати до уваги різні типи та рівні судів, різні види спорів та різні навички й знання, потрібні для їх вирішення.

Б. Методи оцінювання (у тому числі органи, уповноважені проводити оцінювання якості судових рішень)

68. КРЕС наголошує, що (особливо при використанні кількісних та якісних статистичних даних) бажано поєднувати різні методи оцінювання, що мають справу з різними показниками якості та розноманітними джерелами інформації. Жодному окремому методу не слід надавати більшої ваги, ніж іншим. Методи оцінювання можуть бути прийнятними, якщо вони розглядаються з належною науковою точністю, знанням та уважністю і визначаються у прозорий спосіб. Крім того, системи оцінювання не повинні ставити під сумнів легітимність судових рішень.

69. КРЕС вважає, що держави не обов'язково мають ухвалювати одну й ту саму систему оцінювання і застосовувати однаковий методологічний підхід, а також що, хоча детальне коментування різних систем оцінювання якості й лежить за межами цілей цього Висновку, проте, виходячи з національного досвіду, все ж можливо скласти список найкращих методів.

1. Самооцінювання суддями та оцінювання іншими дійовими особами системи правосуддя

70. КРЕС підтримує оцінювання суддів іншими суддями та самооцінювання суддів. КРЕС також заохочує залучення до оцінювання осіб "ззовні" (наприклад юристів, прокурорів, професорів факультетів права, громадян, національні або міжнародні неурядові організації) за умови неухильного дотримання суддівської незалежності. Таке зовнішнє оцінювання, звичайно ж, не повинно використовуватися як метод обмеження суддівської незалежності або зриву судового процесу. Відправною точкою при оцінюванні судових рішень повинна бути наявність своєчасної й ефективної процедури оскарження рішення.

71. За допомогою власної практики, дослідження судової практики судів та щорічних звітів вищі суди можуть сприяти поліпшенню якості судових рішень та їхнього оцінювання. У цьому плані особливо важливо, щоб практика вищих судів була чіткою, послідовною й сталою. Вищі суди можуть також сприяти поліпшенню якості судових рішень, розробляючи рекомендації для судів нижчого рівня, привертаючи їхню увагу до принципів, що застосовуються згідно з існуючою практикою.

2. Статистичні методи

72. Кількісний статистичний метод передбачає ведення статистики на рівні суду (статистичні дані щодо кількості справ, що перебувають у провадженні, а також кількості поданих справ та справ, по яких ухвалено рішення, кількості судових засідань у кожній справі, кількості скасованих судових засідань, тривалості судового провадження тощо). Обсяг виконаної судом роботи є одним з критеріїв вимірювання того, наскільки система правосуддя здатна задовольнити потреби громадян. Ця здатність є одним з показників якості правосуддя. Цей метод аналізу характеризує діяльність суду, проте сам по собі він недостатній для того, щоб оцінити те, чи є задовільною якість ухвалених рішень. Характер рішення залежить від особливостей кожної конкретної справи. Наприклад, може бути необхідним ухвалення суддею низки взаємопов'язаних рішень у малозначних справах. Дані статистики не можуть бути точним мірилом будь-якої ситуації; їх слід завжди розглядати в конкретному контексті. Проте цей метод усе ж дає можливість оцінити те, чи справи було роз-

глянуто в належні строки, чи існує "борг" з нерозглянутих справ, що може вимагати виділення додаткових ресурсів та вжиття заходів з метою його зменшення або ліквідації.

73. Якісний статистичний метод передбачає класифікацію рішень за типом, предметом та складністю. Зазначений метод дає можливість порівняти частку різних типів справ задля встановлення ефективного й коректного розподілу роботи, а також визначення мінімального й максимального робочого навантаження, що може покладатися на суд. Одна з ознак цього методу полягає в тому, що він враховує специфіку певних справ або типів питань з тим, щоб можна було зробити поправку на випадки, коли кількість рішень невелика, проте виконується значний обсяг роботи. Однак при використанні якісного статистичного оцінювання постають проблеми, пов'язані з визначенням, які саме чинники слід брати до уваги, і із з'ясуванням того, які саме органи компетентні встановлювати їх.

74. Як незначна кількість апеляцій, так і кількість задоволених апеляцій можуть бути об'єктивно оцінюваними та відносно надійними показниками якості. Однак КРЕС підкреслює, що ані кількість апеляцій, ані частоту їх задоволення не можна вважати такими, що неодмінно відображають якість оскаржених рішень. Успішна апеляція може означати всього лише іншу оцінку складного питання суддею апеляційного суду, рішення якого само по собі може бути переглянуто, якби справа перейшла до вишого суду¹.

3. Роль Ради судової влади

75. Національні або міжнародні органи, що займаються оцінюванням судових рішень, повинні складатися з осіб, повністю незалежних від виконавчої влади. Для уникнення будь-якого тиску у державах, у яких існують Ради судової влади², саме такій Раді слід доручити проведення оцінювання якості рішень. У Раді обробкою даних та оцінюванням якості повинні займатися відділи, не пов'язані з питаннями дисциплінарної відповідальності суддів. З тієї ж причини там, де немає Ради судової влади, оцінювання якості рішень має проводитися особливим органом, який має ті самі гарантії незалежності, що й Рада судової влади.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

а) **До числа зовнішніх показників, від яких залежить якість судового рішення, відноситься якість законів, прийнятих законодавчими органами.** Тому важливо, щоб національні парламенти проводили оцінювання й моніторинг впливу чинного законодавства та законодавчих пропозицій на систему правосуддя.

б) **Якість ухвалення рішень залежить від виділення адекватних людських, фінансових та матеріальних ресурсів кожній судовій системі, а також від забезпечення фінансової безпеки кожного судді у відповідній системі.**

в) **Якість юридичної освіти і підготовки суддів та інших представників юридичної професії має першорядне значення для забезпечення ухвалення судових рішень високої якості.**

г) Також важливо проводити підготовку суддів щодо неюридичних питань, а також підготовку працівників **апарату судів** з тим, щоб звільнити суддів від адміністративних та технічних обов'язків і дати їм можливість зосередитися на інтелектуальному аспекті ухвалення рішень.

¹ Див. Висновок КРЕС № 6 (2004), пункт 36.

² Такі Ради судової влади повинні створюватися та функціонувати у спосіб, рекомендований КРЕС у її Висновку № 10 (2007).

г) Стандарт якості судових рішень вочевидь є результатом **взаємодії між різними дійовими особами системи правосуддя**.

д) **Професійність** судді є головною гарантією якості рішень та важливою частиною **внутрішнього середовища, що впливає на судові рішення**. Професійність передбачає високий рівень юридичної підготовки суддів, а також розвиток культури суддівської незалежності, етики та деонтології. Вона вимагає від судді знання не лише юридичного матеріалу, а й неправових питань.

е) Інші елементи внутрішнього середовища, що впливають на судові рішення, — це **процесуальні правила та управління справами**. Процесуальні правила повинні бути чіткими, прозорими та передбачуваними. Суддя повинен уміти організовувати та проводити судовий процес активно й чітко. Рішення повинні ухвалюватися в розумні строки. Проте швидкість процесу — це не єдиний чинник, який слід брати до уваги, оскільки судові рішення повинні забезпечувати реалізацію права на справедливий суд, суспільну гармонію та юридичну визначеність.

є) Слід заохочувати суддів до використання **стандартних моделей гарних практик в управлінні справами**, а також до проведення консультативних зустрічей між собою.

ж) **Слухання справи в судовому засіданні** повинно проводитися щоразу, коли цього вимагає практика Європейського суду з прав людини; при цьому необхідно дотримуватися всіх вимог ЄКПЛ, що гарантуватиме сторонам і суспільству в цілому дотримання мінімальних стандартів належним чином побудованого та справедливого судового процесу.

з) Справедливе ведення судового процесу, правильне застосування юридичних принципів та оцінювання фактів справи, а також виконуваність рішень є ключовими елементами, що сприяють досягненню високої якості рішень.

и) Рішення повинні бути зрозумілими та **викладеними чіткою й простою мовою, однак при цьому кожному судді дозволяється** обирати власний стиль або використовувати стандартизовані моделі.

і) КРЕС рекомендує керівним органам судової системи скласти **збірник гарних практик** з тим, щоб допомогти судді в підготовці рішень.

ї) **Судові рішення повинні, у принципі, бути обґрунтованими**. Їхня якість залежить головним чином від якості обґрунтування. Обґрунтування може містити тлумачення юридичних принципів; при цьому завжди необхідно дбати про забезпечення юридичної визначеності та послідовності. Однак, коли суд вирішує відійти від попередньої практики, у рішенні слід чітко вказати про це.

й) КРЕС рекомендує запровадження **механізмів регулювання доступу до вищих судів**, які узгоджуються з правовими традиціями кожної країни.

к) **Окремі думки суддів, які не збігаються з позицією більшості**, якщо вони дозволені, можуть сприяти кращому розумінню як самого рішення, так і розвитку права. Такі думки повинні бути обґрунтовані належним чином і опубліковані.

л) Будь-який припис, що міститься в судовому рішенні або виданий на його підставі, повинен бути викладений чіткою й недвозначною **мовою** так, щоб він міг бути введений у дію, або, коли йдеться про наказ зробити або сплатити щось чи навпаки, **готовим до виконання**.

м) КРЕС підкреслює, що зміст конкретних судових рішень **контролюється головним чином за допомогою процедур апеляції або перегляду рішень** у національних судах та за допомогою права на звернення до Європейського суду з прав людини.

н) Коли йдеться про **оцінювання** якості судових рішень, **необхідно досліджувати правову систему** в цілому. Слід приділяти увагу тривалості, прозорості та веденню провадження.

о) Оцінювання повинне проводитися на підставі основоположних принципів ЄКПЛ. Його не можна здійснювати лише у світлі міркувань економічного або управлінського характеру.

п) Будь-який метод оцінювання якості судових рішень не повинен призводити до втручання у незалежність судової влади в цілому чи окремих суддів, не повинен бути бюрократичним інструментом або самоціллю; його не слід плутати з оцінюванням професійних якостей окремих суддів, що проводиться для інших цілей. Крім того, системи оцінювання не повинні ставити під сумнів легітимність судових рішень.

р) Будь-яка процедура оцінювання повинна мати на меті, перш за все, визначення можливої потреби у внесенні змін до законодавства, зміненні або вдосконаленні судових процедур та/або потреби в додатковому навчанні суддів та працівників апарату судів.

с) КРЄС підкреслює, що бажано **поєднувати різні методи оцінювання**. Методи оцінювання слід аналізувати з належною науковою точністю, знанням та уважністю, а також визначати у прозорий спосіб.

т) КРЄС заохочує проведення оцінювання суддів іншими судьями та **самооцінювання суддів**. КРЄС також підтримує участь в оцінюванні осіб "ззовні" за умови неухильного дотримання суддівської незалежності.

у) За допомогою власної практики, досліджень судової практики інших судів та щорічних звітів **вищі суди** можуть сприяти поліпшенню якості судових рішень та їхнього оцінювання; у цьому відношенні особливо важливо, щоб **практика вищих судів була чіткою, послідовною й сталою**.

ф) Оцінювання якості рішень повинно належати до компетенції **Ради судової влади** там, де вона існує, або іншого незалежного органу за умови існування таких само гарантій незалежності суддів.